

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Інтерес з боку психології до проблематики вивчення Я-концепції набув упродовж останнього часу сталого характеру, що зумовлено низкою обставин, як власне теоретичного, так і практичного порядку. З одного боку, це пояснюється внутрішньою логікою розвитку психології і, відповідно до цього, зміною ракурсу осмислення нею своїх засадничих принципів і концептуального апарату, з іншого – суспільними запитамі, що вимагають від психології дійової допомоги у забезпеченні процесу підготовки студентів до нового етапу в житті. Крім того, процес становлення особистості майбутніх соціальних педагогів охоплює формування її свідомості і самосвідомості, тобто усвідомлення не лише оточуючого світу, а й самої себе, своєї Я-концепції під час стосунків із навколишніми. Цей процес характеризується здатністю самостійно та свідомо ставити перед собою цілі своєї діяльності й реалізовувати їх.

Нині у соціогуманітарних науках переосмислюються сутнісні характеристики особистісного в людині. Усе більше на передній план виходять різні особистісні утворення, передусім такі, як самоствавлення, порозуміння, рефлексія, Я-концепція, образ-Я, довіра до себе, самоповага (Б. Г. Ананьєв, В. С. Мерлін, В. М. Мясіщев). Певні соціальні умови, що вплинули на вивчення Я-концепції у психології, привели до умовно-схематичного її розгляду поза цілісною теорією особистості. Проблематика розвитку і функціонування Я-концепції інтенсивно розробляється в усьому світі, але виявилися аспекти, які є маловивченими у психологічній науці.

Нині акцент досліджень (О. Є. Гуменюк, А. В. Фурман, Т. С. Яценко) зосереджується на розвитку позитивної Я-концепції особистості, передусім у представників соціальних спеціальностей. Її затребуваність зростає в умовах соціально-економічних трансформацій і духовної кризи в країні, різкої зміни звичних стереотипів життєдіяльності й потоку агресивно насиченої інформації, що знижує резистентність особистості до деструктивних впливів. Все це створює психологічний дискомфорт студентів, веде до дестабілізації особистості, до виникнення і наростання таких негативних психічних станів, як занепокоєння, емоційне напруження, тривожність, непевність у собі, дисгармонії психічного й фізичного здоров'я. Натомість майбутні соціальні педагоги мають потребу в глибокій “внутрішній перебудові”, яка передбачає самоусвідомлення, коректування відносин до себе, інших людей і до світу загалом.

В наукових дослідженнях (С. Д. Максименко, Т. М. Титаренко), в освітній практиці стали частіше вживатися терміни, що починаються із приставки “само”, “сам” та інтеграційно характеризують особу як суб'єкта власного розвитку – пізнання, діяльності, спілкування, долі. Отож і зміст такого психологічного утворення повинен бути зорієнтований на забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації. В освітньому процесі мовиться про важливість виховання мотивованої, ініціативної, вольової й самозгармонізованої особистості майбутнього соціального педагога,

зорієнтованого на успіх і кар'єру, побудову й повсякденне втілення продуктивних сценаріїв власної життєдіяльності. Все сказане вказує на актуальність і своєчасність обраної теми дослідження “Психологічні особливості розвитку Я-концепції майбутніх соціальних педагогів у процесі професійної підготовки”.

Зв'язок праці з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася у межах наукових тем кафедри психології РВНЗ “Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) “Теоретико-методологічні засади психокорекції особистості” (номер державної реєстрації №0110U06396). Тема дисертації затверджена вченою радою РВНЗ “Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) (протокол № 7 від 27.05.2009 року) і погоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 5 от 16.06.2009 року). Автором досліджувались структурні складові позитивної Я-концепції та психологічні особливості її розвитку у майбутніх соціальних педагогів в процесі професійного навчання.

Мета дослідження полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні та емпіричному вивченні психологічних особливостей розвитку складових Я-концепції майбутніх соціальних педагогів у процесі професійної підготовки.

Для досягнення поставленої мети вирішувались такі **завдання**:

1. На основі аналізу психологічних джерел обґрунтувати теоретичні основи психологічного пізнання Я-концепції як центральної ланки самосвідомості людини; вивчити напрацювання сучасної психології у дослідженні особливостей розвитку Я-концепції майбутніх соціальних педагогів.

2. Розробити модель розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів.

3. Емпірично дослідити психологічні особливості розвитку Я-концепції студентів та психозмістові характеристики її компонентів.

4. Розробити експериментальну програму, спрямовану на розвиток позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів та проаналізувати її ефективність.

Об'єкт дослідження: Я-концепція майбутніх соціальних педагогів як складне структурне утворення самосвідомості особистості.

Предмет дослідження: психологічні особливості розвитку Я-концепції соціальних педагогів у процесі професійного навчання.

Методологічною основою дослідження є основні теоретичні й методологічні принципи психології, а саме – розвитку, єдності свідомості й діяльності (С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв), комплексного, цілісного підходу до пізнання особистості (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова). Крім того, у роботі враховані положення культурно-історичної теорії Л. С. Виготського про провідну роль навчання у розвитку особистості, концепція глобальної Я-концепції Р. Бернса, теорія відносин (В. М. Мясіщев) та інтегральної індивідуальності (В. С. Мерлін), принципи гуманістичної психології щодо

вивчення особистості як саморозвивальної системи (А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл), теоретична модель розвитку позитивно-гармонійної Я-концепції особистості (О. Є. Гуменюк).

Методи дослідження. У виконаному дослідженні застосовувалася сукупність таких основних методів: теоретичний аналіз наукової літератури за проблемою дослідження, опитування, психоформувальний експеримент, моделювання; статистичні методи обробки даних (факторний аналіз кутового перетворення Фішера: розрахунок F-критерію та Φ -критерію).

У психодіагностичний комплекс увійшли: 1) для дослідження психологічних особливостей розвитку Я-концепції – експериментальна анкета “Самовизначення студентом психологічних особливостей розвитку компонентів Я-концепції”; 2) методики, що діагностують покомпонентний розвиток Я-концепції: методика “Полярні профілі” (Осгуда-Гофштеттера), інтерперсональна діагностика Т. Лірі, “Методика вивчення самооцінки” (Т. В. Дембо-С. Я. Рубінштейн), Тест смисложиттєвих орієнтацій” (Д. О. Леонтьєв), “Методика дослідження самоствавлення” (С. Р. Пантелєєв), “Тест впевненості у собі” (В. Г. Ромек), Опитувальник соціально-психологічної адаптованості (К. Роджерс, Р. Даймонд), анкета самооцінки особистості (О. І. Мотков).

Дослідження проводилося на базі РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) та філії цього РВНЗ у м. Армянську в 2008-2011 роках. У дослідженні бали участь студенти перших-четвертих курсів спеціальності “Соціальна педагогіка”, всього – 286 осіб.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає у тому, що:

вперше теоретично та емпірично обґрунтована модель розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів у процесі навчання у вищому навчальному закладі, що охоплює доміанти освітнього циклу у ВНЗ, які реалізуються на кожному курсі підготовки студентів, психоформи суб'єктивного перебігу особистісних процесів (свідомість, суб'єктивний досвід, самосвідомість, самість, саморозвиток, самовдосконалення, самоактуалізація, самореалізація), процеси самосвідомості у єдності з компонентами Я-концепції (самопізнання, самоствавлення, саморегуляція, самотворення); встановлено психологічні особливості формовияву компонентів Я-концепції соціальних педагогів (саморозуміння, емоційна рівновага, упевненість у собі, самопроєктування); охарактеризовано актуалізаційний потенціал і спрямування компонентів Я-концепції (пізнавальний, соціальний, конативний, моральний різновиди потенціалу); виявлено психозмістові характеристики когнітивного, емоційно-оцінкового, вчинково-креативного, духовно-спонтанного компонентів Я-концепції студентів;

уточнено теоретичні здобутки стосовно сутності позитивної Я-концепції майбутніх фахівців, що є складною динамічною системою уявлень людини про себе як про суб'єкт, особистість, індивідуальність та універсум діяльності у взаємозв'язку і взаємодоповненні її когнітивного, емоційно-оцінкового,

вчинково-креативного та спонтанно-духовного компонентів в процесі навчання у ВНЗ;

набули подальшого розвитку теоретичні положення про психологічні особливості впливу освітньо-професійного середовища на розвиток позитивної Я-концепції майбутніх фахівців.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці експериментальної програми, направленої на розвиток позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів. Результати її апробації дозволяють використовувати цю програму в вищих навчальних закладах в практичних цілях.

Результати дослідження впроваджувались у навчально-виховний процес РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (акт № 40 від 8 червня 2012 р.), Тернопільського національного економічного університету (акт № 81 від 22 травня 2012 р.), Херсонського державного університету (довідка № 07-11/934 від 26 квітня 2012 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях: “Проблема якості виховання і навчання у системі безперервної освіти” (Івано-Франківськ, 2008), “Професіоналізм педагога” (Ялта, 2008), “Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України” (Ялта, 2009), “Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону” (Ялта, 2009), “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (Київ, 2009), “Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу” (Ялта, 2010), “Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор” (Ялта, 2011), “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (Київ, 2011), “Проблеми емпіричних досліджень у психології” (Київ, 2011), щорічних звітних наукових конференціях кафедри психології РВНЗ «Кримського гуманітарного університету» (2008-2012), засіданні наукового семінару з психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (2012).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено у 12 статтях, 9 з яких опубліковано у спеціалізованих наукових виданнях.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 212 сторінок комп'ютерного тексту, основний текст викладено на 157 сторінках. Робота містить 11 таблиць, 2 рисунки та 3 діаграми. У списку використаних джерел 227 найменувань, з них 5 іноземною мовою, що охоплюють 18 сторінок. Додатки (8) викладено на 55 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми розвитку Я-концепції майбутніх соціальних педагогів, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення

здобутих результатів; наведено відомості про апробацію результатів дослідження і публікації за темою дисертації.

У першому розділі **«Поняття про Я-концепцію як теоретичний конструкт і психологічний феномен»** проведено аналіз феноменологічного розвитку Я-концепції, що відбувається через систему установок людини, які спрямовані на саму себе. Я-концепція як центральна ланка самосвідомості є важливим фактором як організації психіки, так і регуляції різних форм активності людини у повсякденні. Вона забезпечує, залежно від рівня свого розвитку, відповідну гармонізацію її внутрішнього світу, утверджує визначеність у стосунках, надає їй можливість по-своєму тлумачити соціально-культурний досвід, а також дає змогу повно ідентифікуватися з довкіллям та набути ідентичності із власним Я (Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, І. С. Кон, Б. Ф. Ломов, С. Л. Рубінштейн, В. В. Столін, І. І. Чеснокова, В. О. Ядов).

До загальної структури Я-концепції належать: а) когнітивна складова, що конкретизується в Я-образі, б) емоційно-оцінювальна, яка ототожнюється із Я-ставленням, та в) поведінкова, котра ініціює Я-вчинки особи. В актуальному стані розвиткового функціонування (В. С. Агапов, І. В. Баришнікова, О. В. Іващенко, Б. В. Кайгородов, В. В. Столін) ці складові характеризуються взаємоспричинювальною природою, утворюють специфічну самісну єдність, хоча й підлягають абстрактно-концептуальному розмежуванню.

Розвиток Я-концепції індивіда, спричинюють внутрішні фактори (установки у вигляді самоочікування, самоаналізу, самопорівняння, самосприйняття, переживання тощо) та зовнішні (щонайперше, сім'я, вулиця, школа, трудовий колектив та ін.). Вони знаходяться у постійній взаємозалежності та взаємодії, налаштовують людину на відповідну поведінку, певні спосіб і стиль життя.

Спираючись на досягнення в сучасній психологічній науці рівень теоретичного та експериментального дослідження самосвідомості (Р. Ассаджолі, Р. Бернс, М. Бовен, Д. Болдінг, В. Джемс, З. С. Карпенко, І. С. Кон, Р. Лейнг, І. П. Маноха, А. Менегетті, І. М. Міхеєва, О. Б. Орлов, В. А. Петровський, М. Раусте фон Вріхт, К. Роджерс, Т. О. Флоренська, К. Хорні, В. В. Столін, Т. С. Яценко) і намагаючись з'ясувати специфіку розвитку Я-концепції майбутніх соціальних педагогів, виникає потреба аргументовано розібратися у психологічній сутності позитивної Я-концепції.

У даному дослідженні поняття “позитивна Я-концепція” прирівнюється до позитивного ставлення до себе, до самоповаги, прийняття себе, відчуття власної цінності (за Р. Бернсом). Синонімами “негативної Я-концепції” є, відповідно, негативне ставлення до себе, неприйняття себе, відчуття своєї неповноцінності. При цьому позитивна Я-концепція сприяє досягненню внутрішньої узгодженості особистості, визначає інтерпретацію набутого досвіду і є джерелом очікування стосовно самої себе у психозмістовій проекції на стимулювання розвитку образів суб'єктивної реальності (за О. Є. Гуменюк).

Логіка даного дослідження передбачає аналіз психологічних новоутворень студентського віку, які становлять основу розвитку самосвідомості особистості і тим самим сприяють виробленню адекватних стратегій її повсякденної поведінки, підвищенню стійкості до деструктивних впливів, що, своєю чергою, інтенсифікує внутрішнє утвердження позитивної Я-концепції студента. Існує чимало досліджень, у яких розкриті можливості педагогічних дисциплін у професійному та особистісному становленні майбутнього педагога (В. Агапов, С. Баклушинський, А. Крилов, Ю. М. Орлов, Е. М. Шиянов). Автори відзначають, що система навчання студентів у ВНЗ в даний час потребує доопрацювання і корегування з урахуванням потреби викладача й студента в нових методах навчання і виховання, що сприяють їх творчій самоактуалізації, особистісному та професійному самовизначенню.

Аналіз психологічної літератури дає змогу зробити висновок про те, що Я-концепція, відіграючи роль центрального психоутворення самосвідомості особистості, є не лише складнофункціональним розвитковим явищем, котре формовивляється під дією як зовнішніх, соціальних умов, так і внутрішніх, психодуховних, а й важливим теоретичним конструктом сучасної психології. У зв'язку з цим критично переосмислені напрацювання найбільш відомих зарубіжних та вітчизняних теоретичних підходів (Р. Бернса, О. Є. Гуменюк, В. Джемса, Е. Еріксона, І. С. Кона, К. Роджерса, А. В. Фурмана, І. І. Чеснокової, В. О. Ядова) до обґрунтування структурних, статичних, динамічних і згармонізованих особливостей розвитку Я-концепції як самоорганізаційної цілісності. Аргументовані переваги моделі самотворення позитивно-гармонійної Я-концепції у часопросторі інноваційної системи модульно-розвивальної освіти (О.Є. Гуменюк, А.В. Фурман).

У другому розділі **«Особливості розвитку Я-концепції майбутніх соціальних педагогів у процесі навчання у ВНЗ»** складено модель розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів, яка охоплює благодатне ставлення до себе, самоповагу, прийняття себе, відчуття власної вагомості в усіх аспектах – фізичному, соціальному, розумовому, емоційному. Я-концепція розвивається у процесі самоактуалізації особистості на основі позитивного ставлення до себе і виявляється у саморозумінні, впевненості у собі, емоційній стійкості та переважанні мотивації досягнення успіху над іншими спонуваннями.

Відповідно до мети і предмета дослідження створено модель розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів, що подана на рис. 1. При її побудові нами враховані теоретичні узагальнення, в основі яких перебуває модель позитивно-гармонійної Я-концепції, що розроблена О. Є. Гуменюк, яка є складною динамічною системою уявлень людини про себе як про суб'єкт, особистість, індивідуальність та універсум діяльності у взаємозв'язку і взаємодоповненні її когнітивного, емоційно-оцінкового, вчинково-креативного та спонтанно-духовного компонентів, що по чергово актуалізуються у структурно-функціональному контексті інноваційно-психологічного клімату освітньої організації.

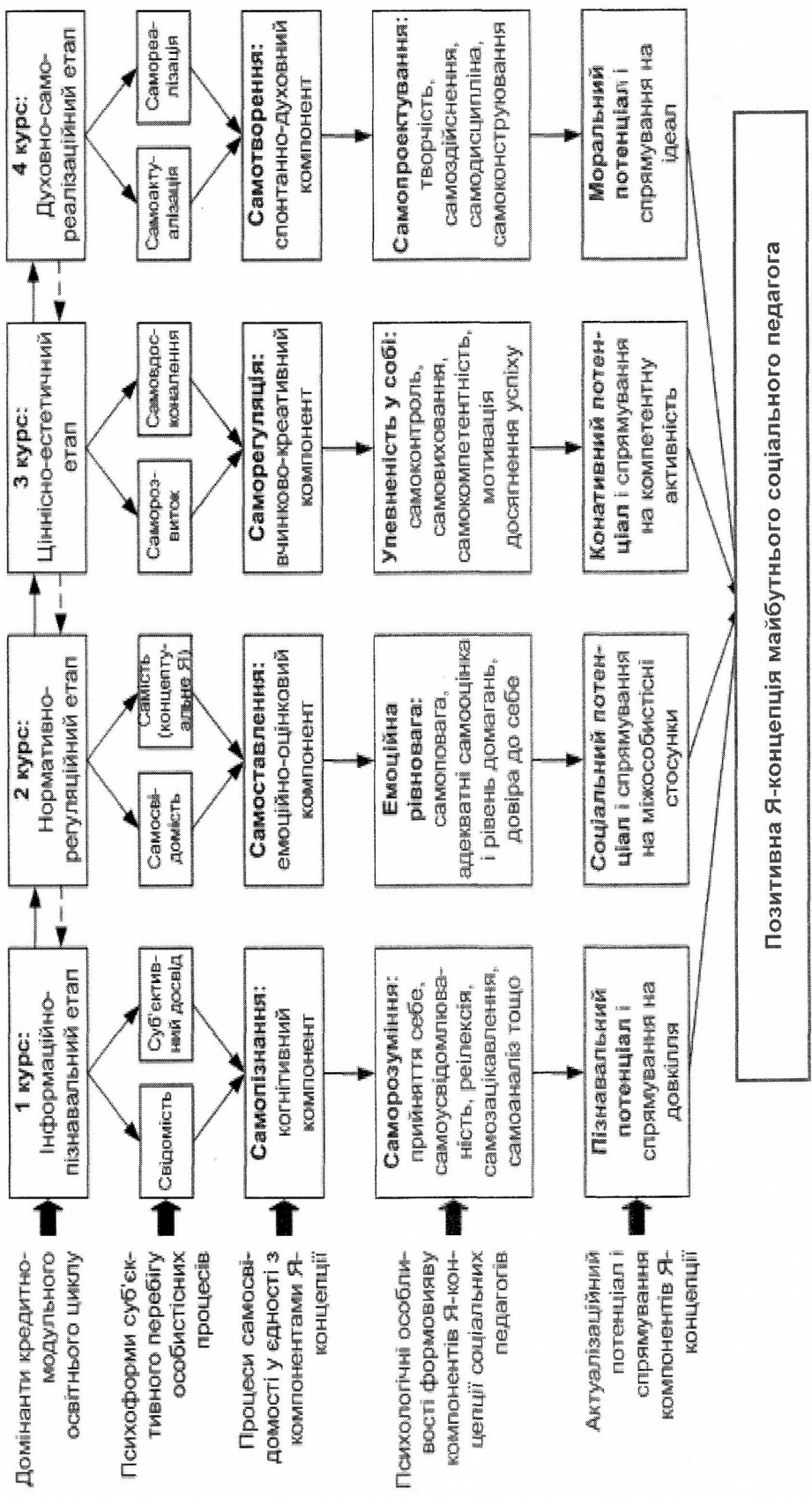

Рис. 1. Модель розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів

Когнітивна складова позитивно-гармонійної Я-концепції, конкретизуючись у Я-образі, характеризує зміст уявлень особи про себе як суб'єкта поведінки, діяльності, спілкування; емоційно-оцінювальна, формовиявляючись у Я-ставленні, відображає ставлення до себе в цілому, діяльну систему самооцінок; поведінкова, centruючись у Я-вчинку, постає формою її самореалізації у світі, а спонтанно-духовна – психосамісним чинником самопізнання і самотворення.

Домінантами кредитно-модульної організації освітнього процесу у ВНЗ є чотири етапи, які реалізуються на кожному курсі підготовки майбутніх соціальних педагогів. Перший етап – інформаційно-пізнавальний – організує первинне сприйняття, відкриття та інтелектуальне осмислення студентом як суб'єктом учіння конкретного освітнього змісту, втілюється на першому курсі навчання. На другому курсі здійснюється нормативно-регуляційний етап підготовки, що створює умови для відпрацювання студентом як особистістю навчальних умінь і навичок, норм та еталонів освітньої діяльності. Наступним є ціннісно-естетичний етап, що долучає студента як індивідуальність до низки вчинкових актів-подій щодо узагальнення, критичної і творчої рефлексії свого досвіду, спричиняє ціннісне світобачення його повсякдення. Четвертий етап – духовно-самореалізаційний – забезпечує пізнання себе шляхом самоосягнення сенсу власного життя, прийняття суспільного покликання, благородної справи, що прискорює саморозвиток його Я-духовного.

Формою прояву самосвідомості майбутніх соціальних педагогів є переважно усвідомлення своєї соціальної позиції, своїх інтересів, нахилів, здібностей і характерологічних особливостей, рівня власної загальної і спеціальної готовності до продуктивної праці. При цьому усвідомлення психодуховних особливостей неподільно пов'язано з певним ставленням до себе, із самооцінкою. Тому самосвідомість – це не лише пізнання себе, а й емоційне ставлення до себе, інтегральним результатом якого є самоповага.

Для саморозвитку майбутнього фахівця найбільш значущими є поле суб'єктивного досвіду, реальна та ідеальна самості, тенденція самоактуалізації, особистісне зростання і його перепони, соціальні стосунки. Тому за кредитно-модульної оргсистеми навчання викладачі проникають у поля особистісного досвіду студентів, усвідомлюючи ті проблеми, які є важливими для їх розвитку, проте ними ще не усвідомлені як особистісно значущі та індивідуально вагомі. Завдання викладача на нормативно-регуляційному етапі навчання полягає в тому, щоб допомогти кожному студенту прийняти і полюбити себе природним, розкрити власне Я як привабливий образ себе самого.

Наступними формовиявами вчинково-креативного компонента позитивної Я-концепції є: а) саморозвиток як усвідомлений і керований особистістю процес, що результативно передбачає удосконалення фізичних, розумових і моральних потенцій студента як індивідуальності; б) самовдосконалення як цілеспрямований процес підвищення рівня його власної особистісної та фаховоїкомпетенції, розвитку професійно значущих якостей відповідно до

соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку життєвого шляху. Зауважимо, що професійне самовдосконалення майбутнього соціального педагога відбувається у двох взаємопов'язаних формах – самоосвіти і самовиховання. Щоб самовиховання стало повно усвідомленим і професійно спрямованим, майбутній фахівець має відчутти та реально оцінити свою придатність до обраної професії, що й здійснюється на ціннісно-естетичному етапі кредитно-модульного освітнього циклу.

Центральним у генезисі самосвідомості вочевидь є компонент самості. Я-концепція – похідна установка, вторинне утворення стосовно самості людини, яка відповідає таким глобальним психоутворенням, як особистість та індивідуальність. Вона охоплює такі складові, підставою для виділення яких є принцип структурності: 1.) самопізнання (Я-образ) – когнітивний компонент Я-концепції, коли соціальний педагог через самосприйняття займається описом своєї особистості (образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значущості; зміст уявлень про себе; усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших властивостей); причому тут самопізнання – засадова умова досягнення психічного здоров'я студента; 2) самоставлення (Я-ставлення) – емоційно-оцінковий компонент Я-концепції, при якому проводиться опис рис своєї особистості, а також дається вся сукупність їх оцінкових характеристик (відображає ставлення до себе в цілому чи до окремих сторін своєї особистості, діяльності і виявляється у системі самооцінок); 3) саморегуляція (Я-вчинок) – вчинково-креативний компонент Я-концепції, за якого фіксується залежність поведінки не тільки від особистих переконань, а й від соціальних умов, моральних сумнівів, страху і т.п. (характеризує діяльний прояв перших двох компонентів у поведінці); 4) самопроекування (Я-духовне) – спонтанно-духовний компонент Я-концепції, який обіймає параметри ситуації, відображені свідомістю особи у процесі регуляції своєї поведінки й одночасно робить її учасником даної ситуації, включаючи у процес відрефлексованої соціальної взаємодії.

Цілісним підходом у розкритті сутності позитивної Я-концепції соціальних педагогів є виділення у самопізнанні таких параметрів, як саморозуміння, прийняття себе, розвинена рефлексія і самоаналіз, самоінтерес, самоспостереження. До блоку самовідносин належать самоповага, впевненість у собі, адекватний рівень домагань, адекватна самооцінка, довіра до себе. Натомість поведінкова сторона охоплює самовиховання, прагнення до самоперетворення, розвинений самоконтроль, психологічну компетентність, емоційну стійкість, переважання мотивації досягнення успіху. В блоці самопроекування виділено творчість, самоздійснення, самодисципліну, самовдосконалення, коли соціальний педагог вибудовує свої стосунки з іншими людьми, благодатно ставиться до себе, до повсякденної діяльності і професії, що сприяє ситуаційній самоактуалізації його особистості, відповідальності за свій вибір, свої вчинки. У будь-якому разі тут самоактуалізація – це процес саморозвитку потенційних можливостей особистості, її прагнення до повної

реалізації себе у повсякденні, індивідуального зростання і самовдосконалення, що сприяють здійсненню сенсу життя, позитивної ціннісної орієнтації і творчого самовтілення особи в соціумі.

Саморозуміння (когнітивний компонент) активізує пізнавальний потенціал соціального педагога і його суб'єктно-особистісні спрямування на довкілля. У процесі кредитно-модульного навчання кожен студент налагоджує різноманітні міжособистісні стосунки, розвиває власні самостійність і відповідальність, інтенсивно збагачує власний культурний досвід.

Утворення самоставлення (емоційно-оцінковий компонент), яке сутнісно формовиявляється в емоційній рівновазі соціального педагога як особистості та учасника нормативно-регуляційної складової освітньої діяльності, активізує в нього соціальний потенціал Я-концепції і стимулює формування психосоціальної компетентності, що знаходить своєрідну кристалізацію в особистісних властивостях (самоповага, довіра до себе, дисциплінованість, самоствердження тощо).

Змістове здійснення саморегуляції, спричиняючи розвиткові переважання вчинково-креативного компоненту Я-концепції, формопостає в упевненості у собі, у розкритті своєї індивідуальності, самоконтролі, досягненні успіху і вартісному збагаченні самосвідомості майбутнього соціального педагога, що уможливорює виконання завдань ціннісно-естетичного етапу освітнього циклу.

Самотворення студента соціально-педагогічного фаху актуалізує спонтанно-духовний компонент його Я-концепції, реалізується у збагаченні морального потенціалу на самореалізаційному етапі кредитно-модульного освітнього циклу.

Таким чином, позитивна Я-концепція – це той орієнтир, до ідеалу якого потрібно прагнути. Побудова робочої моделі уможливорює цілісне уявлення про розвиток Я-концепції у студентському віці, допомагає визначити показники її змістовних характеристик, за якими можна висновувати про характер та особливості її розвиткового перебігу. У поданій моделі виокремлені такі психологічні особливості розвитку позитивної Я-концепції соціального педагога, як внутрішні траєкторії саморозуміння, впевненості у собі, емоційної стійкості, самотворення.

Аналіз результатів дослідження покомпонентних рівнів розвитку Я-концепції особистості студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі здійснювався у такий спосіб: вивчалися психологічні особливості студентів, пов'язані із їхньою Я-концепцією, виявлялися психозмістові характеристики когнітивного, емоційно-оцінкового, вчинково-креативного і духовно-спонтанного її компонентів. Для цього нами розроблена експериментальна анкета із самовиявлення психологічних особливостей Я-концепції соціальних педагогів. Результати проведеного дослідження дозволили визначити групи показників позитивної Я-концепції особистості студента, що відповідають її структурним компонентам, – самопізнання (саморозуміння), самоставлення (впевненість у собі), саморегуляція (емоційна стійкість),

самотворення (самопроекування). Встановлено, що змістовні характеристики Я-концепції особистості майбутніх соціальних педагогів у цілому характеризуються неглибоким усвідомленням себе, нерозвиненим саморозумінням. Значна частина студентів не володіє позитивним самостваленням, достатньою впевненістю у собі та емоційною стійкістю, що перешкоджає розвитку позитивної Я-концепції, що дало підстави визначити експериментальну та контрольну групу.

Узагальнюючи дані, отримані при аналізі розвитку компонентів Я-концепції за діагностичними методиками, цілком аргументовано можна стверджувати, що значна частина студентів (40 % експериментальної групи та 28% контрольної групи) має негативно зорієнтовану Я-концепцію у тому чи іншому аспекті функціонування Я-реального. Так, у когнітивному компоненті Я-концепції 46 % студентів експериментальної групи та 35 % контрольної групи окремлені такі особливості психозмістовних характеристик: неглибоке усвідомлення себе, слабкий інтерес до свого внутрішнього світу, недостатнє розуміння і прийняття себе. Водночас у цьому ж психологічному контексті емоційно-оцінковий компонент у 35 % студентів експериментальної групи та 22 % контрольної групи характеризується спорідненими особливостями: невисокою повагою до себе і заниженим рівнем самооцінки; певним невдоволенням своїми фізичними даними, сумнівами у своїх здібностях, незадоволеністю власним психовольовим потенціалом. Специфіка вчинково-креативного компонента у цьому сенсі у 38 % студентів експериментальної групи та 20 % контрольної групи виражається в емоційній нестійкості (тривожність, запальність, імпульсивність), недостатньому самоконтролі і слабкій саморегуляції, переважанні мотивації соціального схвалення, а також у характеристиці себе як несамостійних, нерішучих і невпевнених. Для спонтанно-духовного компонента Я-концепції майбутніх соціальних педагогів (42 % експериментальної групи та 35 % контрольної групи) властиве поєднання загального уявлення про принципову керованість перебігу життя із досить слабким усвідомленням своєї ролі у його реальній самоорганізованості із фрагментарним саморозумінням його труднощів, завдань, методів і засобів здійснення.

За результатами констатувального етапу дослідження отримані такі узагальнення: а) у змісті уявлень студентів про себе виявлена виразність емоційної нестійкості, невисокий рівень самоповаги і слабка впевненість у собі; б) в емоційному аспекті Я-реального відзначається тенденція зниження показників напруженості та імпульсивності в уявленні студентів про себе; в) близько однієї третини студентів мають низький рівень самооцінки; невдоволення собою в них пов'язано з уявленнями про себе у фізичному та емоційному аспектах життєдіяльності; г) вікові особливості емоційно-ціннісного ставлення до себе студентів від першого до четвертого курсу виявили малодиференційовану картину, хоча в динаміці самоствалення наявна тенденція зниження потенціалу особистісного розвитку (за шкалами “відкритість”, “дзеркальне Я”, “самоцінність”, “самоприйняття”), що підтверджена мотивами

самовдосконалення, характером самовідносин, темпами психосоціального зростання.

Отримані дані дозволили уточнити основні психологічні особливості Я-концепції особистості майбутніх соціальних педагогів. Водночас доведено, що традиційна система навчання у ВНЗ належним чином не сприяє розвитку позитивної Я-концепції особистості студента, хоча й існують нереалізовані можливості у цьому напрямку освітньої роботи, що послужило підставою для підготовки формульованого експерименту чітко визначеного психологічного упередження.

У третьому розділі «Експериментальна програма розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів» проаналізовано результати проведеного експериментального дослідження, які дозволяють зробити висновок про потребу і можливість розвитку позитивної Я-концепції особистості майбутнього соціального педагога у системі його університетської професійної підготовки. Провідним чинником розвитку позитивної Я-концепції стали спеціально організовані, у тому числі й тренінгові, заняття, центровані на саморозумінні, впевненості у собі, емоційної стійкості і позитивного самоствалення в цілому.

Експериментальним шляхом доведено, що позитивний розвиток Я-концепції найбільш інтенсивно відбувається в інноваційній, спеціально організованій діяльності, що вимагає застосування у практиці вузівського навчання утворення відповідних форм діяння, спілкування, соціальних учинків.

Експериментальна програма передбачає вдосконалення чотирьох рівнів особистісної саморегуляції: смислового (когнітивний аспект), інструментально-експресивного (емоційно-оцінковий аспект), екзистенціального (вчинково-креативний), творчого (спонтанно-духовний). Відповідно до цього у рамках даної програми передбачалося вирішення чотирьох груп окремих завдань:

1 група – вдосконалення смислової сфери особистості: формування у студентів уявлення про себе як про головне джерело подій власного життя; допомога їм в осмисленні глибинної суті своїх проблем; посилення потреби і здатності в актуалізації позитивної Я-концепції;

2 група – цілеспрямований розвиток інструментальних умінь та емоційної стійкості: адекватне розуміння себе і коригування самооцінки, відпрацювання комунікативних (соціальних) навичок;

3 група – здійснення перших кроків студентів в освоєнні вищого рівня психологічної саморегуляції – екзистенційного: усвідомлення того, що він сам у відповіді за власне життя і самостійно вибирає шляхи свого розвитку, має значний особистісний потенціал, який потрібно реалізувати;

4 група – формування самотворювальних умінь студентів, які відображені їхньою свідомістю у процесі регуляції своєї поведінки в контексті повсякденної соціальної взаємодії із довкіллям.

Звернення до смислового рівня самоорганізації Я-концепції сутнісно зводилося до сприяння студентам в усвідомленні власних особистісних смислів

як внутрішніх першопричин їх діяльності та поведінки, а відтак і розумінневого осягнення глибинної сутності власних психологічних проблем. Удосконалення інструментально-експресивного потенціалу передбачало виявлення типологічних особливостей особистості, наявності акцентуацій, самооцінки, рівня домагань, упевненості у собі, тривожності, що сприяло його позитивній соціально-психологічній адаптації. Водночас збагачення екзистенційних ресурсів кожного учасника експериментальної групи забезпечувалося шляхом його особистісних виборів та автономії дій у навчально-проблемних ситуаціях, що проектувалися, а потім моделювалися на заняттях; і хоча екзистенційний шлях розвитку особистості є досить протяжним у часі, а механізми його саморегуляції характеризуються глобальністю, усе ж у процесі психоформування взаємодії вдалося допомогти кожному студенту зробити певний крок у потрібному напрямі – співвіднести свої особистісні цінності з громадськими, актуалізувати його прагнення до самопізнання і самовдосконалення.

Отже, в нашому емпіричному досвіді розширення внутрішнього формату психічної саморегуляції студента охоплювало цілеспрямований і свідомий вплив як на підсвідомий рівень функціонування його психіки специфічними методами зміни психічної активності, так і на самосвідомість із її центральною ланкою – Я-концепцією. При цьому інтегральну роль тут відігравали процеси оволодіння ним способами самозбереження, що навчали прийомам протистояння несприятливим чинникам і зміцнення психічного здоров'я.

У студентів експериментальної групи відбулося значне зменшення неузгодженості між Я-реальним і Я-ідеальним за факторами “підозрілість”, “підпорядкованість” і “залежність”, що відображає позитивні зміни їх смислової сфери, фіксує розгортання рефлексивних процесів і вказує на гармонізування їхнього особистісного розвитку.

У результаті експерименту відбулися істотні зрушення у розвитку саморозуміння як процесу побудови і корекції образу Я, психологічного механізму і прийому самопізнання і самовизначення. Це підтверджується даними аналізу змістовних характеристик “Я-реального” і “Я-ідеального” і наявністю тенденцій особистісного розвитку студентів. Результати дослідження формовиявів Я-концепції: саморозуміння, самоповаги, упевненості у собі, самопроекування зведені у табл. 1.

Аналіз результатів психологічного формування експерименту дозволив зафіксувати підвищення показників позитивної Я-концепції. Також визначені наступні зміни у збагаченні смислової сфери особистості студентів: в них виникли стійкі уявлення про феномен “Я-концепція”, про її зміст, фактори і механізми розвитку, наявна трансформація самостварення у бік більшої усвідомленості Я, самоповаги, самокерівництва (70% студентів); змінилося розуміння конструктивного застосування тактик і стратегій міжособистісної взаємодії (88,8%); ними усвідомлені особливості функціонування своїх захисних механізмів (81,2%), а також можливості у збереженні і зміцненні власного

психічного здоров'я (61,1%). Розрахунок критерію Φ підтверджує достовірність позитивності та розвитку Я-концепції майбутніх соціальних педагогів експериментальної групи та незначні зміни у студентів контрольної групи.

Таблиця 1

Зведені результати вивчення Я-концепції студентів на контрольному етапі експерименту (у %)

Формовияви Я-концепції	Позитивна Я-концепція студентів ЕГ		Критерій Φ	Позитивна Я-концепція студентів КГ		Критерій Φ
	етапКонстувальний	Контрольний етап		етапКонстувальний	Контрольний етап	
Когнітивний компонент (саморозуміння)	54,4	70,0	1,69	64,7	67,8	-0,5
Емоційно-оцінковий компонент (самоповага)	65,5	88,8	3,3*	78,1	69,8	1,61
Вчинково-креативний компонент (упевненість у собі)	62,2	81,2	2,4*	80,1	83,2	-0,71
Спонтанно-духовний компонент (самопроекування)	57,7	61,1	-0,4	64,7	64,8	-0,01

Примітка: * при граничному показнику 1,99 при рівні значущості 0,05%.

Зведені результати дослідження підтверджують позитивну динаміку розвитку впевненості у собі, в основі якої перебуває формування адекватної самооцінки, зміна самоорієнтувань і самовербалізацій у ході формувального експерименту. Статистично достовірно, що значимо зросли показники за факторами “впевненість у собі” і “соціальна сміливість”.

Отримані дані дозволяють висновувати про те, що одним із шляхів розвитку позитивної Я-концепції майбутнього соціального педагога в умовах навчання у ВНЗ є проведення позааудиторних занять, програма яких охоплює засоби з розвитку саморозуміння, впевненості у собі та емоційної стійкості. Оцінюючи значущість результатів експериментальної роботи, варто підкреслити, що отримані дані мають прогностичне значення, виявляють можливості впливу соціально-психологічних програм на особистість сучасного студента.

ВИСНОВКИ

У роботі досліджена проблема розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів. У дослідженні уточнено поняття Я-концепції як базового утворення в структурі особистості студента; створено модель розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів; встановлено особливості внутрішньої динаміки самосвідомості, структура і специфіка відносини особистості майбутніх соціальних педагогів до власного Я.

У результаті дослідження цієї проблеми отримано такі узагальнення.

1. Система професійної підготовки студента у ВНЗ має значний потенціал розвитку його позитивної Я-концепції, що являє собою складний, динамічний, суперечливий і досить тривалий процес, пов'язаний із проблемами як суб'єктивного, так й об'єктивного характеру, що виникають від першого до п'ятого курсу навчання. На особливості динаміки емоційно-ціннісного ставлення студентів до себе впливають своєрідність сучасної соціальної ситуації розвитку та вікові характеристики студентства як окремої вікової категорії.

2. Позитивна Я-концепція – це індивідуально-особистісна сторона усвідомлення і розуміння людиною свого Я, що є фактором саморозвитку, самовдосконалення, самоврядування, саморегуляції, самоактуалізації і визначає успішність її професійного становлення. Пропонована психологічна модель позитивної Я-концепції особистості майбутнього соціального педагога апробувалася під час формувального експерименту в єдності таких змістових блоків: а) самопізнання – Я-розуміння (когнітивний компонент Я-концепції); б) самоставлення – Я-ставлення (емоційно-оцінковий); в) саморегуляція – Я-вчинок (вчинково-креативний); самотворення – Я-духовне (спонтанно-духовний). У результаті теоретичних узагальнень та емпіричних розвідок визначені й уточнені базові психологічні особливості розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів, а саме – саморозуміння, впевненість у собі, емоційна рівновага, самопроекування.

3. Емпірично аргументована наявність таких психологічних особливостей Я-концепції майбутніх соціальних педагогів: по-перше, інваріантні схеми саморозуміння характеризують своєрідність когнітивного компонента Я-концепції у його центральній ланці – Я-образі та його ситуаційних формовиявленнях; по-друге, суб'єктно-особистісні траєкторії розвитку емоційної стійкості виявляють несхожість та унікальність емоційно-оцінкового компонента Я-концепції у його системно-функціональному наповненні – Я-ставленні та його багаточисленних формоорганізованостях; по-третє, індивідуалізовані моделі розвитку впевненості у собі повно відображають специфічність учинково-креативного компонента Я-концепції у його інтегральному психоутворенні – Я-вчинку та його різноманітних формовиявленнях; по-четверте, самісно-індивідуальні проекти і програми розвитку самотворення охоплюють своєрідність та непересічність спонтанно-духовного компонента Я-концепції у його згармонізованій психодуховній

цілісності – Я-духовному та його певному наборі самопроектних спонтанних образів.

4. У процесі дослідження був проаналізований широкий діапазон методичних засобів, прийомів і форм розвитку позитивної Я-концепції в контексті сучасних психологічних шкіл і психотерапевтичних технік. На основі зроблених висновків був розроблений та уведений у практику ВНЗ спеціальний психоформульвальний експеримент, спрямований на розвиток позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів, що підтвердив ефективність використовуваних нами психологічних засобів. Зокрема, були використані тренінгові методики, методики саморегуляції, методи самонавіяння (бесіди-розповіді) та індивідуальні завдання. Експериментально встановлено, що використання даних психологічних засобів сприяє розвитку саморозуміння, впевненості у собі, емоційної стійкості, самотворчості; формуванню позитивного самоствавлення в цілому.

5. У результаті формульвального експерименту відбулися істотні зрушення у розвитку саморозуміння студентів. Так, зменшення неузгодженостей між їхнім Я-реальним і Я-ідеальним відображає зміни значеннево-сислової сфери, вказує на прискорення розвитку рефлексивних процесів і загальну гармонізацію особистісного становлення. Відбулися також позитивні зміни у структурі їхнього самоствавлення, котре стало більш диференційованим й позитивним, що варто розцінювати, як прояв особистісного зростання, гармонізації системи їх персональної саморегуляції. Підтверджена позитивна динаміка розвитку впевненості у собі та емоційної стійкості у майбутніх педагогів.

6. Результати дослідження показали, що розвиток Я-концепції й особистісне зростання студентів – це два взаємозалежних процеси, що підтвердили спеціально організовані умови навчання, котрі сприяли руйнуванню стереотипних моделей мислення й навичок поведінки, і водночас спричинили прийняття ними Я-образу, осмислення й переосмислення ситуацій, власних потреб і наслідків учинкових дій. Цілеспрямований розвиток саморозуміння, впевненості у собі, емоційної рівноваги, самопроекуванням благодатно вплинув на характер самоствавлення, що є показником зростання позитивності Я-концепції студентства соціогуманітарного профілю професійної підготовки.

Отже, проблема розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів може бути успішно розв'язана тільки у часопросторі спеціально організованої освітньої діяльності і з допомогою інноваційних оргтехнологій і методів навчання. Тим більше, що студентський вік є сензитивним для розвитку позитивної Я-концепції, а також для корекції емоційної й рефлексивної сфер, для зростання психологічної компетентності студентів у форматі посилення особистісних ресурсів, зміцнення їхнього психічного здоров'я й тенденцій самовдосконалення. Запропонована експериментальна програма розвитку і корекції Я-концепції успішно вирішує завдання позитивного саморозуміння, впевненості у собі, емоційної рівноваги, самотворення й самоствавлення шляхом

зовнішньої активізації і внутрішньої актуалізації когнітивних, емоційно-оцінкових, поведінкових та психодуховних психологічних засобів.

Однак проведене дослідження дає підстави окреслити й деякі подальші перспективи розвідок у рамках піднятої проблематики. Так, предметом спеціального вивчення можуть стати використання можливостей розвитку позитивної Я-концепції на різних етапах навчання соціальних педагогів, вивчення соціально-психологічних механізмів становлення Я-концепції студентів. Все це дозволить у перспективі підійти до розробки єдиної системи міжпредметних зв'язків у розвитку позитивної Я-концепції особистості студента й до більш повного використанню даних у теорії й практиці педагогічної психології.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Кіреєва У. В. Поняття про Я-концепцію особистості у науково-психологічному пізнанні / У. В. Кіреєва // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Ялта, 2008. – Вип. 20. – Ч. 2. – С. 106–113.

2. Кіреєва У. В. Модель педагогічної підтримки Я-концепції старшокласників / У. В. Кіреєва // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Ялта, 2009. – Вип. 21. – Ч. 3. – С. 133–137.

3. Кіреєва У. В. Теоретичні підходи до психологічного вивчення Я-концепції особистості студентів / У. В. Кіреєва // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Ялта, 2009. – Вип. 22. – Ч. 1. – С. 86–93.

4. Кіреєва У. В. Аналіз розвитку когнітивної та емоційно-оцінкової складових Я-концепції майбутніх соціальних педагогів в контексті болонського процесу / У. В. Кіреєва // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – Т. 3 (15). – С. 35–44.

5. Кіреєва У. В. Психологічний аналіз Я-концепції у контексті самосвідомості / Уляна Кіреєва // Психологія і суспільство. – 2010. – № 1. – С. 120–130.

6. Кіреєва У. В. Теоретичні підходи до психологічного вивчення Я-концепції / У. В. Кіреєва // Психологія і суспільство. – 2010. – №4. – С. 111–119.

7. Кіреєва У. В. Методологічне обґрунтування особливостей Я-концепції майбутніх соціальних педагогів / У. В. Кіреєва // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Ялта, 2010. – Вип. 29. – Ч. 1. – С. 62–67.

8. Кіреєва У. В. Дослідження особливостей Я-концепції майбутніх соціальних педагогів / У. В. Кіреєва // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – 2011. – С. 220–226.

9. Кіреєва У. В. Модель розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів / У. В. Кіреєва // Психологічні науки: проблеми і здобутки. – 2011. – Дод. 2 – Вип. 5. – С. 249–254.

10. Кіреєва У. В. Я-концепція як центральна ланка самосвідомості / Уляна Кіреєва // Вітакультурний млин : методологічний альманах. – 2008. – Модуль 7. – С. 22–26.

11. Кіреєва У. В. Теоретичний аналіз тимчасових аспектів Я-концепції особистості / У. В. Кіреєва : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону»], (9-11 квітня 2009 р.) / МОН України, РВНЗ КГУ. – Ялта : РВВ КГУ, 2009. – Вип. 5., Ч. 1. – С. 221 – 224.

12. Кіреєва У. В. Компоненти Я-концепції майбутніх соціальних педагогів / У. В. Кіреєва : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор»], (Ялта, 10-12 березня 2011 р.) / МОН України, РВНЗ КГУ. – Ялта: РВВ КГУ, 2011. – Ч. 2. – С. 147–149.

АНОТАЦІЇ

Кіреєва У. В. Психологічні особливості розвитку Я-концепції майбутніх соціальних педагогів у процесі професійної підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Одеса, 2013.

Дисертаційна робота присвячена вивченню проблеми розвитку позитивної Я-концепції соціальних педагогів у процесі професійного навчання. Запропонована модель розвитку позитивної Я-концепції студента у системі навчання у сучасному ВНЗ. Розроблена анкета виявлення психологічних особливостей розвитку Я-концепції студентів. Встановлено, що змістовні характеристики Я-концепції особистості майбутніх соціальних педагогів у цілому характеризуються неглибоким усвідомленням себе, нерозвиненим саморозумінням. Значна частина студентів не володіє позитивним самоставленням, достатньою впевненістю у собі та емоційною стійкістю, що перешкоджає розвитку позитивної Я-концепції. При цьому на зміну змісту уявлень студентів про себе впливає своєрідність сучасної ситуації розвитку та вікові особливості ранньої і пізньої юності.

Створена та експериментально апробована експериментальна програма розвитку позитивної Я-концепції у майбутніх соціальних педагогів, що реалізує основні параметри розробленої моделі. Реалізація експериментальної програми розвитку позитивної Я-концепції майбутніх соціальних педагогів дала позитивні результати, достовірність яких підтверджена використанням математичної статистики.

Ключові слова: самосвідомість, особистість, Я-концепція, соціальний педагог, професійне навчання, саморозуміння, емоційна рівновага, впевненість у собі, самотворчість.

Киреева У. В. Психологические особенности развития Я-концепции будущих социальных педагогов в процессе профессиональной подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Государственное учреждение «Пивденноукраїнський національний педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2013.

Диссертационная работа посвящена изучению проблемы развития позитивной Я-концепции социальных педагогов в процессе профессиональной подготовки. Я-концепция рассматривается не только как сложное функциональное развивающееся явление под воздействием внешних и внутренних факторов, но и как важный теоретический конструкт современной психологии. Также в исследовании уточнено содержание понятия «позитивная Я-концепция», которая является сложной динамической системой представлений человека о себе как субъекте, личности, индивидуальности и универсума деятельности во взаимосвязи ее компонентов (когнитивного, эмоционально-оценочного, поведенческо-креативного, спонтанно-духовного).

Доказано, что когнитивный компонент позитивной Я-концепции, конкретизирующийся в Я-образе, характеризует содержание представлений личности о себе как субъекте поведения, деятельности, общения; эмоционально-оценочный, проявляясь в Я-отношении, отображает отношение к себе в целом, поведенческий, проявляющийся в Я-поступке, является формой самореализации в мире, а спонтанно-духовный – фактором самопознания и саморазвития.

В исследовании обоснована авторская модель развития позитивной Я-концепции будущих социальных педагогов в процессе обучения в высшем учебном заведении. Составлен психологический профиль особенностей развития Я-концепции будущего социального педагога в процессе профессионального обучения, разработана концептуальная модель структурной организации экспериментальной программы развития позитивной Я-концепции будущих социальных педагогов, показателями которой являются самопонимание (когнитивный компонент Я-концепции), уверенность в себе (эмоционально-оценочный), эмоциональная стойкость (поведенческо-креативный), самопроектирование (спонтанно-духовный). Разработана анкета для выявления психологических особенностей развития Я-концепции у студентов.

Доказано, что проведение специально организованных занятий экспериментальной программы (тренинговых методик, индивидуальных заданий, бесед-рассказов) способствовало изменению стереотипов моделей мышления и навыков поведения студентов, что привело к принятию ими Я-образа и переосмыслению собственных действий. Целенаправленное развитие самопонимания, уверенности в себе, эмоционального равновесия,

самотворчества способствовали постепенному осознанию студентами самопознания, саморазвития, самосовершенствования, усилению потребности в позитивном развитии Я-концепции будущих социальных педагогов.

Ключевые слова: самосознание, личность, Я-концепция, социальный педагог, профессиональное обучение, самопонимание, эмоциональное равновесие, уверенность в себе, самотворчество.

Kireeva U. V. Psychological peculiarities of self-concept developing of future social educators in professional training. – Manuscript.

Thesis for obtaining the Scientific Degree of the candidate of psychological sciences in the specialty 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology. – Stat Establishment of South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky, Odessa, 2013.

The thesis is devoted to studying the problems of positive self-concept social educators during training. The model of the development of a positive self-concept of students in the education system in the modern university. Developed questionnaire identifying psychological characteristics of self-concept of students. Established that the essential features of self-concept of future social educators in general are characterized by shallow knowledge of yourself undeveloped self. Much of the students does not have a positive self-understanding sufficient self-confidence and emotional stability, which prevents the development of a positive self-concept. Thus the change in the content of representations students themselves affect the originality of the present situation and age characteristics of early and late adolescence.

Established and experimentally tested a pilot program of positive self-concept in future social educators, which implements the basic parameters of the developed model. The implementation of the pilot program of positive self-concept of future social educators gave positive results, the accuracy of which was confirmed using mathematical statistics.

Keywords: consciousness, personality, self-concept, social educator, vocational training, self-understanding, emotional balance, self-confidence, self-creation.